
Bartın Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi
ISSN: 2148-3507
e-ISSN: 2619-3507
Cilt: 6, Sayı: 11
Bahar 2019
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Islamic Sciences Faculty
ISSN: 2148-3507
e-ISSN: 2619-3507
Volume: 6, Number: 11
Spring 2019
BARTIN – TURKEY

PEYGAMBER KISSALARININ DİNÎ EDEBİYATA YANSIMASINA BİR ÖRNEK “SULTAN VELED VE FARŞÇA RUBAİLERİ”

AN EXAMPLE OF REFLECTION OF PROPHET STORIES TO RELIGIOUS LITERATURE
“SULTAN WALAD AND HIS PERSIAN POEMS”

İbrahim AKÇA

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Araştırma Görevlisi
Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Research Assistant, Isparta/Turkey

ibrahimakca@sdu.edu.tr

orcid.org/0000-0002-4922-9047

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 21 Ocak /January 2019

Kabul Tarihi/Accepted: 24 Haziran/June 2019

Yayın Tarihi/Published: Haziran/June 2019

Atıf/Cite as: Akça, İbrahim (2019), “Peygamber Kıssalarının Dinî Edebiyata Yansımaya Bir Örnek “Sultan Veled ve Farsça Rubaileri”, *BÜİİFD*, Cilt: 6, Sayı: 11, ss. 15-35.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

ÖZ

Türk milletinin İslamiyet'i kabulüyle birlikte, sosyal, kültürel ve dinî yaşamlarında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler, ilerleyen süreçte sanat ve edebiyatta da etkisini göstermiş; şairler kaleme aldıkları eserlerde Cenâb-ı Allah, Hz. Muhammed (s.a.s.) ve kutsal kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'i aslî kaynak olarak kendilerine rehber edinmişlerdir. Bu etkileşim ve rehberliğin neticesinde ise tevhid, münâcât, esmâ-i hüsnâ, na't, siyer, mevlîd, kırk hadis, hilye, kısas-ı enbiyâ gibi sayısını arttırabileceğimiz birçok İslâmî - edebî tür ve eserler, edebiyat tarihimizdeki yerini almıştır.

Bahsi geçen İslâmî - edebî türlerde eserler vücuda getiren mutasavvıf şairlerden biri de 1226 yılında bugünkü Karaman ilimizde dünyaya gelen Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin büyük oğlu Sultan Veled'dir. Tahsilini Konya ve Şam'da yapan Veled, babasının sohbetlerinde de bulunarak ilim, sanat, edebiyat ve tasavvuf gibi konularda kendini yetiştirmiş; babasının vefatından sonra Mevlevîliği bir tarikat haline getirmiş, 1285-1312 yılları arasında bu tarikatın şeyhliğini yapmış, Divan, Veled-nâme, Rebab-nâme, İntihâ-nâme ve Maarif isimli eserleri kaleme almış önemli bir şahsiyettir.

Biz bu çalışmamızda, Sultan Veled'in Divanında geçen Farsça rubailerinde ele aldığı Kısas-ı Enbiyâların tespitini, tercümesini ve incelemesini yapmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: *Sultan Veled, Mevlânâ, Rubai, Peygamberler, Kısas-ı Enbiyâ*

ABSTRACT

After the Turks converted to Islam, there occurred some changes in their social, cultural and religious lives. These changes have taken effect in art and literature in the forthcoming period and poets accepted Allah, Muhammad and the Holy Quran as their basic sources in their books. As a result of this interaction and guidance, a lot of Islamic-literary genre appeared in our history of literature such as tawhid, münacat, esma-i husna, nat, siyer, mawlid, forty hadith, hilyah, stories of prophets etc.

One of these poets who wrote books in these literary genres was Sultan Walad, the old son of Mawlana. He was born in Karaman in 1226. Walad who was educated in Konya and Damascus took place in his father's religious conversations and was trained in science, art, literature and sufism. After his father's death, he transformed Mawlawism as into a sect and he himself became the sheikh of the sect. His works are Waladnama, Rababnama, Intihanama and Maarif.

In this paper, we will detect, translate and analyse the stories of prophets in Sultan Walad's Persian poems in his Diwan.

Key Words: *Sultan Walad, Mawlana, Rubai, Prophets, Stories of Prophets*

GİRİŞ

Peygamber kıssaları, başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere, birçok kitapta, anlatılmak istenen konuya hem kaynak hem de örnek teşkil eden belli başlı temalar arasında gelmektedir. İslâmiyet'in kabulünden itibaren Anadolu coğrafyasındaki çoğu şair ve yazara ilham kaynağı olan; bu şair ve yazarların ellerinde yoğrularak, farklı edebî tür ve şekillerde okuyucularıyla buluşan kısas-ı enbiyâlar, edebiyatımızda da önemli bir yere sahiptir.

Sultan Veled, Mevlevilik tarikatının kurucusu; ilmî, dinî ve tasavvufî açıdan donanımı yadsınamayacak derecede kuvvetli olan; İslâmiyet'in Anadolu'da yaygınlaşmasında önemli rol oynayan kilometre taşlarımızdandır. Her ne kadar edebî kişiliğinde babası Mevlânâ'nın büyük izleri görüldüğü düşüncesi yaygın bir şekilde kabul görmüş olsa da eserlerinde işlediği konuları halkın anlayabileceği seviyede kaleme almış olmasıyla babasından ayrılmaktadır.

Bu çalışma, anlatmak istediği konuları etkileyici kılmak, daha anlaşılır ve akılda kalıcı bir hale getirebilmek için Farsça rubailerinde kısas-ı enbiyâları kullanan Sultan Veled'in, peygamberleri ve kıssalarını hangi amaçla, nasıl ve ne sıklıkla kullandığının tespitini ve mahiyetini açıklayıcı niteliktedir.

1. Sultan Veled'in Hayatı

25 Rebûlahir 623'te (24 Nisan 1226) Lârende'de¹, Semerkantlı Şerefeddin'in kızı Gevher Hatun'dan doğan² Sultan Veled, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin büyük oğludur.³ Asıl adı Muhammed Bahâeddin Veled⁴ olmakla birlikte, bazı kaynaklarda Bahâeddin Ahmed olarak da geçmektedir.⁵ Ancak umumiyetle "Sultan Veled" olarak bilinmektedir⁶ ve yazdığı şiirlerinde "Veled" mahlasını kullanmıştır.⁷

Doğumundan itibaren babası Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin yanında bulunan Sultan Veled, yaşamının her evresinde onunla birlikte hareket etmiş; onu kendisine rehber edinmiştir. Babası gibi düşünüp onun gibi bir hayat sürmek için çaba göstermiştir. Eflâkî Dede, Menâkibü'l-Ârifin'de bu muhabbeti ve yakınlığı ifade etmek için şu cümlelere yer vermiştir:

¹ Ahmet Kabaklı, *Tasavvuf Tarikat Edebiyatı*, İstanbul: TEV Yay., 2008, s. 102.

² Ahmed Eflâkî, *Menâkibu'l-Ârifin*, c.1, Ankara: 1980, s. 26; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkılâp Yay., 2006, s. 42; Veyis Değirmençay, "Sultan Veled", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 37, Ankara: 2009, s.521; Değirmençay, *Rubailer, Sultan Veled*, İstanbul: Kurtuba Kitap Yay., 2010, s. 13.

³ Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c.1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1998, s. 323; Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c.2, İstanbul: İnkılâp Yay., 2004, s. 1145; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 42; Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, c. 2, İstanbul: TEV Yay., 2008, s. 308; Değirmençay, "Sultan Veled", s. 521; E. J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, I-II, (terc. Ali Çavuşoğlu), Ankara: Akçağ Yay., s. 104.

⁴ Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye, Mevlevîlerin Tarihi*, (hz. Cem Zorlu), İstanbul: İnsan Yay., 2003, s. 145; Özkırımlı, c.2, s. 1145.

⁵ "Ahmed" adının geçtiği eserler için bkz.: Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebab-nâme*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

⁶ Öztürk, s. 115.

⁷ Değirmençay, *Rubailer, Sultan Veled*, s. 13.

"Sultan Veled daha bebekken bile babasının kolları arasında uyur, babası teheccüd namazına kalktığında ağlamaya başladığı. Bunun üzerine Mevlânâ namazını bırakır, oğlunu kucağına alır, onu sustururdu."⁸

İlk eğitimini babasından alan⁹ Sultan Veled on yaşına geldiğinde, onun bulunduğu bütün dersler ve sohbetlere dâhil olmaya başlamış; bu sayede ilim ve tasavvuf konularındaki ilk bilgilerini de yine babası vasıtasıyla öğrenmiştir. Bu dönemde, babasından fıkıh ve Arapça konusunda eğitim alan Sultan Veled, kardeşiyle birlikte ilim tahsili için Şam'a gitmiştir.¹⁰ Hanefi fıkhı hakkındaki bilgisi ve bu alandaki yorumlarıyla isminden bahsettiren Sultan Veled, babası Mevlânâ ile birlikte, dönemindeki Hanefi fıkhı üzerine kaleme alınan tabakât kitaplarında kendisine yer bulmuştur.¹¹ İlim, din ve tasavvuf konusunda Mevlânâ gibi bir babaya sahip olan, babasının her türlü ders ve sohbetlerinde hazır bulunup, sürekli kendisini geliştiren Sultan Veled, ilerleyen süreçlerde adeta babasının bir kopyası gibi görülmeye başlanmıştır. Sultan Veled'i yakinen tanımayanların, onu Mevlânâ'nın kardeşi zannettikleri de görülmüştür.¹² Ahmed Eflâkî, "Ariflerin Menkibeleri" adlı eserinde, Mevlânâ Hüsâmeddin İskender, Cemâleddin Kumrî, Siraceddin Tatarî ve İmam İhtiyarüddin'den naklen: "Sultan Veled, babasından hiç ayrılmazdı; hatta gençlik çağına kadar daima babasının yanında otururdu. Gençliğinin ilk devrelerinde birçok kimseler onu, Mevlânâ'nın kardeşi zannederlerdi"¹³ ifadelerini dile getirmiş; bu benzerlikle alakalı olarak da Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'e: "Sen insanların iç ve dış yaratılışları bakımından bana herkesten çok benzeyenisin." dediği, bu yüzden de Sultan Veled'i çok sevdiği bilgisi verilmiştir.¹⁴

Başta babası olmak üzere döneminin ünlü âlim ve mutasavvıflarından olan Burhaneddin Tirmizî, Şemseddin Tebrizî, Selahaddin Feridun Konevî gibi isimlerle gençlik yıllarını geçiren, onlara hizmet eden Sultan Veled, Selahaddin Feridun Konevî'nin kızı Fâtıma Hatun ile evlenmiştir.¹⁵ Bu evlilikten bir oğlan iki kız olmak üzere üç; Fâtıma Hatun'un ölümünden sonra evlendiği cariyeleri Nusret Hatun ve Sünbüle Hatun'dan üç oğlu daha olduğu bilgisi verilmektedir.¹⁶

Hayatı boyunca kendine Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi örnek alan Sultan Veled, babasının açtığı yoldan yürümüş; ondan feyz alarak tavsiyeleri doğrultusunda halifelere intisâb etmiştir. Bu silsilede, ilk olarak Burhaneddin Tirmizî'nin manevi terbiyesi altında kalmış; onun 638/1241'de ölümünden sonra beş yıl babasının hizmetine girmiş; Şemseddin Tebrizî'nin Konya'ya gelip Mevlânâ'nın da ona intisâb etmesi üzerine Sultan Veled de Şems'e intisâb etmiştir. Şems'in Konya'dan ayrılması üzerine, yaklaşık yedi yıllık bir boşluktan sonra, Mevlânâ Şeyh Selahaddin'i halife ve şah olarak seçmiştir. Şeyh Selahaddin'in ölümünden sonra ise halifelik Çelebi Hüsameddin'e verilmiştir. Çelebi

⁸ Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifîn (Ariflerin Menkibeleri)*, (Terc. Tahsin Yazıcı), İstanbul: Kabcacı Yay., 2012, s. 585.

⁹ Özkırımı, s. 1145; Değirmençay, *Rubailer, Sultan Veled*, s. 14.

¹⁰ Banarlı, c.1, s. 323; Değirmençay, *Rubailer, Sultan Veled*, s. 14; Öztürk, s. 116.

¹¹ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 1, İstanbul: Kitabevi Yay., 2015, s. 389; Değirmençay, *Rubailer, Sultan Veled*, s. 15.

¹² Eflâkî, s. 585; Gibb, s. 105.

¹³ Eflâkî, s. 585.

¹⁴ Öztürk, s. 117.

¹⁵ Gibb, s. 104.

¹⁶ Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 45.

Hüsameddin'e olan intisâbı Mevlânâ'nın ölümüne kadar on yıl, ölümünden sonra da on iki yıl devam etmiştir. Çelebi Hüsameddin'in vefatından sonra ise kendisini madden ve manen tam olgun göremediği için Kerimeddin b. Bektemur'a yedi yıl boyunca intisâb etmiştir.¹⁷ Kerimeddin b. Bektemur'un da vefatından sonra, kendisini kemâle ermiş hisseden Sultan Veled, 690/1291 yılında, halifelik görevini üstlenmiş ve 712/1312 yılına (vefatına) kadar da bu makamda bulunmuştur.¹⁸

Gerek babasının tayin ettiği, gerek babasının vefatından sonraki dönemlerde de kendisinden daha olgun gördüğü kişilere intisâb eden Sultan Veled, bu süreç içerisinde sadece halifelere bağlılık ve hizmetle kalmamış; Mevlevîliğin kurulması, teşkilatlanması ve örgütlü bir tarikat haline gelmesinde çok önemli rol oynamış; vefatından sonra babasının da kabrinin bulunduğu Yeşil Türbe'ye defnedilmiştir. Vefatından sonra ise yerine oğlu Arif Çelebi geçmiştir.¹⁹

2. Edebî Kişiliği ve Eserleri

Hayatı boyunca babasının izinden gittiğini belirttiğimiz Sultan Veled'in, edebî kişiliğinin şekillenmesinde yine Mevlânâ'nın büyük etkileri görülmektedir. O, babası gibi düşünen ve yaşayan, onun gibi ilim, din ve tasavvuf konularında hem kendini geliştiren hem de çevresindekilere yön veren bir kişiliğe sahiptir. Örneğin, Farsça manzum eserleri arasında bulunan *Rebab-nâme*'nin ismi, tıpkı Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sinin başındaki ney hakkında yazılan methiye gibi, "Rebab" adı verilen bir müzik aletine yazılmış olan methiyeden gelmektedir.²⁰ Ayrıca *Rebab-nâme*, Mevlânâ'nın *Mesnevi*'siyle aynı vezinde yazılmıştır. Bu durum, Sultan Veled'in edebî kişiliğinde de kendisine babasını örnek aldığını bize göstermektedir.²¹

Rebab-nâme, içerisinde bulundurduğu Türkçe 156 beyitle, Batı Türk şiirinin ilk örneklerini vermesi açısından da edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir.²² Her ne kadar babası gibi büyük bir şair olarak nitelendirilmese ve şiirlerindeki coşkunlukta babasını yakalayamamış olsa da babasının şiirlerindeki tasavvufî düşünce sistemini ve bilgileri, telkin edici ve öğretici bir ifadeyle tekrardan kaleme alan şair, şiirlerini yazarken Türkçeye de yer vermesi bakımından önemli bir işi başarmıştır denilebilir.²³ Şiirlerini genel olarak Farsça kaleme alan şair, eserlerinde Türkçe beyitlere de yer vermiştir. Ancak Türkçe kaleme aldığı şiirlerinde bazı aruz kusurları görülmektedir. Banarlı'nın da ifade ettiği üzere, şiirlerinde görülen bu aruz kusurlarının temelinde, şiirlerini Farsî eda ile söylemesi ve Türkçede Farsçadaki gibi heceleri uzatma prensibini uygulamaya devam etmesi yatmaktadır.²⁴ Eserlerinde edebî zevkten çok öğreticiliği ön plana çıkaran, Farsçanın yanında Türkçe şiirler de yazan Sultan Veled, bu yönleriyle babasından ayrılmaktadır.²⁵

¹⁷ Değirmençay, *Rubailer, Sultan Veled*, s. 14.

¹⁸ Detaylı bilgi için bkz.: Veyis Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebab-nâme*, Değirmençay, *Rubailer*, s. 15-16.

¹⁹ Değirmençay, "Sultan Veled", s. 521.

²⁰ Gibb, s. 105.

²¹ Sultan Veled'in babasını kendisine örnek aldığı, eserlerinde (Özellikle *Veled-nâme* adlı eserinde.) O'na yazdığı methiyelerden anlaşılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Değirmençay, "Sultan Veled'in Mevlâna'ya Methiyeleri", *Tarihî Süreçte Mevlâna ve Eserleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Aralık 8-10 2011 içinde, s. 57-74.

²² Gibb, s. 105.

²³ Banarlı, c.1, s. 323.

²⁴ Banarlı, c.1, s. 323.

²⁵ Özkırmı, c. 2, s. 1146, Öztürk, s.133.

Şairin, Türkçe bazı şiirler yazmasındaki temel neden ise Farsça bilmeyen Türk halkına da sahip olduğu bilgileri aktarmak, onları ikaz ve Mevlânâ'nın yolunu herkese anlatma endişesidir.²⁶ Yine *Rebab-nâme* adlı eserinde geçen:

"Türkçe bilseydüm, adaydüm ben size

Sırları kim Tenri'den degdi bize,

Bildireydüm söz ile bildüğümü,

Bulduraydüm ben size bulduğümü"²⁷

dörtlüğü, bu endişesini ve amacını açıklamada verilebilecek örneklerdendir.

Sultan Veled, Farsça ve Türkçenin yanında Arapça ve Rumca da şiirler kaleme almıştır. Ancak şairin aldığı eğitimden de kaynaklı olarak Arapça ve Farsçası, Türkçe ve Rumcasına göre daha iyidir. Bununla alakalı olarak İbtidâ-nâme adlı eserinde kendisine ithafen: "Türkçe ve Rumca söylemeyi bırak, çünkü o terimlerden yoksunsun; ama Farsça, Arapça söyle, çünkü o iki dilde de hoş bir halde at koşturmadadır"²⁸ diyerek, durumu açık bir şekilde dile getirmiştir.

Sultan Veled, İbtidâ-nâme adlı eserinde şiiri, velîlerin yazdıkları ve velî olmayanların yazdıkları şiirler olmak üzere ikiye ayırmış; velîlerin şiirlerinin açık bir şekilde Kur'ân'ın tefsirleri olduğunu, velî olmayanların yazdıkları şiirlerin ise sadece şekil ve hüner gösterme amaçlı yazılmış mübalağalı şiirler olduğunu belirterek, velîlerin sözünün şekil ehlinin sözünden daha üstün olduğunu dile getirmiştir. Kendi yazdığı şiirlerini de velîlerin yazdığı şiirler sınıfına dâhil etmiştir.²⁹

Sultan Veled'in eserlerinde ve edebî kişiliğinde, babasından ayrıldığı tek nokta Türkçe kaleme aldığı şiirlerin sayısının daha fazla olmasıdır. Veled, bu farklılık sayesinde Türk edebiyatında Mevlânâ tarzı şiirlerin yazılmaya ve söylenmeye başlamasında da öncü bir rol oynamıştır.

Sultan Veled'in eserleri ise şunlardır:

a. Dîvan

Aruzun yirmi dokuz farklı kalıbıyla, Farsça, Türkçe ve Rumca şiirlerin bulunduğu Dîvan, Farsça 13.128 beyitten oluşmaktadır. Şiirler, 826 gazel, 32 kaside, 9 kıta, 10 terci-i bent ve terkib-i bent, 23 musammat ve 451 rubaiden oluşmaktadır. Dîvanda ayrıca 117 beyitten oluşan 12 Türkçe gazel, Farsça-Türkçe 13 beyitlik mülemma bir gazel ve birkaç beyitten oluşan Farsça-Türkçe-Rumca karışık beyitler de bulunmaktadır.³⁰ Sultan Veled'in dîvanındaki gazellerinin çoğu Mevlânâ'nın gazellerine nazire olarak yazılmıştır. Divan, 1941 yılında Feridun Nafiz Uzluk tarafından; 2016 yılında da Veyis Değirmençay

²⁶ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yay., 2008, s. 58; Öztürk, s.128.

²⁷ Sultan Veled, *Rebab-nâme*, (çev. Amber Güneysel), İstanbul: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., 2011, s. 320.

²⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *İbtidâ-nâme*, Ankara: Güven Matbaası Yay., 1976, s. 489.

²⁹ Gölpınarlı, *İbtidâ-nâme*, s. 65-68.

³⁰ Detaylı bilgi için bkz.: Değirmençay, *Rubailer, Sultan Veled*, s. 31-32.

tarafından neşredilmiştir.³¹ Aynı eser Asgar-i Rabbânî tarafından, aynı isimle h. 1338 yılında Tahran'da yayınlanmıştır.

b. İbtidâ-nâme (Veled-nâme - Mesnevî-yi Veledî)

Farklı kaynaklara göre farklı isimleri bulunan bu eserin kabul gören isimleri, İbtidâ-nâme ve Veled-nâme isimleridir.³² Eserin "İbtidâ" kelimesiyle başlıyor olması, İbtidâ-nâme adıyla anılmasında, Sultan Veled'in eserin girişinde "Mesnevî-yi Veledî" ifadesini kullanması da Veled-nâme olarak ifade edilmesindeki temel etkidir. İbtidâ-nâme, yine tarikatın adap ve erkânını öğreten; Mevlevî büyükleri hakkında bilgi veren, dokuz ile on bin beyitten oluşmuş; manzum-mensur karışık bir eserdir.

Eser hakkında çalışma yapan ilk isimler, Celâl Hümâî ve Cemşid Karabeyglu'dur. Celâl Hümâî, h. 1315 yılında Tahran'da, "Mesnevî-yi Veledî be-Bahr-i Hafif, Ma'rûf be-Veled-nâme" adıyla eseri yayınlamış; Cemşid Karabeyglu da 1976 yılında İstanbul'da "Sultan Veled, Mesnevîyi Veledî, Veled-nâme" adıyla eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır. Ancak bu eser neşredilmemiştir.³³ Ayrıca Abdülbâki Gölpınarlı, "Sultan Veled, İbtidâ-nâme(Veled-nâme)" adıyla aynı yıl eserin çevirisini yapmıştır. Son olarak İbtidâ-nâme ile ilgili Konyalı Muhyî'nin *Tercüme-i İbtidâ-nâme* adlı eseri, Cihan Okuyucu ve Sadık Yazar tarafından inceleme, metin, günümüz Türkçesine çeviri ve tıpkıbasım olarak Türk Dil Kurumu tarafından basılmıştır.³⁴

c. Rebab-nâme

Sultan Veled bu mesnevîsine "*Mesnevî-yi Manevî*" şeklinde başlamıştır; ancak eserin "*rebab*" adlı müzik aletine methiyeyle başlamasından dolayı, eser *Rebab-nâme* olarak bilinmektedir. Rebab-nâmede, Allah'ın emir ve yasakları, Peygamber efendimizin sünnetleri, tarikatın adap ve erkânı hakkında bilgiler verilmiş, bu konular çeşitli örneklerle halka aktarılmıştır. Eserde nesir olarak görülen kısım, dibace ve başlıklardaki bölümlerden ibarettir. Nazım kısmında da öğüt verici ifadeler işlenmeye devam edilmiştir. Sultan Veled'in eserin sonundaki: "Bu defterde, bildiğim şeyleri iki yüz şekilde açıklayarak bildirdim. Bunlar, pek yüksek şeylerken, herkesin anlayabileceği bir hale getirdim. Orta halli bir sâlik bile bunları anlayabilir. O halde hucetullah benim zamanımda Müslümanlara tamam olmuştur. Bu kitabı okuyup da Hakk yoluna gitmeyen ve Hakk'a ermeyen kimse için artık hiçbir sebep kalmamıştır"³⁵ ifadesi de eserin din ve tasavvuf konusunda ne derece önem arz ettiğinin açık bir delili olarak gösterilebilir. Eserde 162 Türkçe, 36 Arapça ve 22 Rumca olmak üzere toplamda 8000'in üzerinde beyit bulunmaktadır.

Eser üzerine 1889 yılında F. Wilhelm Radloff; daha sonra Ali Sultânî Gird Ferâmerzî *Rabab-nâme ez Sultan Veled, Ferzend-i Mevlâna Celâleddin-i Mevlevî* adıyla çalışma yapmıştır. Son olarak eser üzerine 1996 yılında Veyis Değirmençay tarafından "Sultan

³¹ Feridun Nafiz Uzluk, *Divan-ı Sultan Veled*, Ankara: 1941; Veyis Değirmençay, *Sultan Veled Divanı*, İstanbul: Demavend Yay., 2016.

³² Bazı kaynaklarda *Veled-nâme*, bazı kaynaklarda da *İbtidâ-nâme* isimleri kullanılmıştır. *Mesnevî-yi Veledî* ya da *Mesneviyat-ı Velediye* isimleri ise ilk başta bu eserin adı olarak kullanılırken, sonraki dönemlerde Sultan Veled'in yazdığı üç ayrı cilt halindeki mesnevilerine verilen isim olarak kullanılmıştır.

³³ Mengi, s. 57; Değirmençay, *Rubailer, Sultan Veled*, s. 33.

³⁴ Konyalı Muhyî, *Tercüme-i İbtidâ-nâme (İnceleme, Metin, Günümüz Türkçesine Çeviri, Tıpkıbasım)*, (haz. Cihan Okuyucu, Sadık Yazar), Ankara: TDK Yay., 2018.

³⁵ Öztürk, s.134.

Veled ve Rebab-nâme" adıyla bir doktora çalışması yapılmıştır. Ancak bu çalışma daha neşredilmemiştir.

d. İntihâ-nâme

Sultan Veled'in yazdığı Mesneviyât'ının son eseri olması hasebiyle, kelime manası olarak "Son, sona erme, sonu gelme" anlamlarında olan "İntihâ"nın bu esere isim olarak verilmesi, bir rastlantı değildir. Sultan Veled, ilk iki mesnevisinde bahsettiği konuları, son olarak bu eserinde tekrardan ele almış, halkı ilim, din, sünnet ve tasavvuf yolunda bilinçlendirmek için bu eseri kaleme almıştır. Nazım-nesir karışık olarak 1300 yılında yazılmaya başlanmış ve 1312 yılında tamamlanmış olan eser, ilk iki mesneviden, tamamen Farsça yazılmış olması nedeniyle farklılık göstermektedir.³⁶

Eserde vaaz ve nasihatın yanı sıra, Mevlânâ'nın Şems-i Tebrizî'ye bağlanmadan önceki ve bağlandıktan sonraki hayatı hakkında bilgiler de verilmiştir. Bu bilgilerin yanında eser, Şems'in ilk defa Mevlânâ'ya semâ yaptırması ve semân bütün müritler tarafından yapılmaya başlandığı bilgilerini de bulundurması bakımından önem arz etmektedir.³⁷ İntihâ-nâme, 1942 yılında Niğdeli Hakkı Eroğlu tarafından Türkçeye çevrilmiş, daha sonra Hülya Küçük tarafından yayınlanmıştır.³⁸

e. Maarif

Maarif, Sultan Veled'in mensur olarak yazdığı tek eseridir. Sade bir dile ve anlaşılır bir üsluba sahip olan eser, 56 bölümden oluşmaktadır. İçerik olarak mesnevilerdeki konuların bir nevi tekrarının, mensur olarak işlendiği görülmektedir. İlim, din, tasavvuf ve tarikatla alakalı bilgiler, ayet ve hadislerle desteklenerek, her bölümün başında Sultan Veled'in yazmış olduğu beyitlerle birlikte hazırlanmıştır.

Eser ilk başlarda Mevlânâ'nın Fîhi Mâ Fîh adlı eserinin ikinci cildi zannedilmiş; daha sonraki dönemde Meliha Ülker Tarıkahya tarafından Türkçeye çevrilmiştir.³⁹ Son olarak eser, Hülya Küçük tarafından "Sultan Veled ve Maarifi" ismiyle basılmıştır.⁴⁰

Sultan Veled'e ait olan bu beş eserin haricinde, ona atfedilen bazı eserler de bulunmaktadır.⁴¹

Sonuç olarak, Sultan Veled yazdığı eserlerde, edebî bir zevkten ziyade halka öğüt vermeyi, halkı ilim, din, tasavvuf ve Mevlevîlik hakkında bilgilendirmeyi kendine amaç edinip, edebiyatı da bu amaç doğrultusunda bir vasıta olarak kullanmıştır denilebilir. Bu doğrultuda eserlerini yazarken de Kur'ân ayetleri ve hadisler, Kur'ân'da geçen kısas-ı enbiyâlar ve benzeri konular Sultan Veled'in en temel kaynakları olarak göze çarpmaktadır.

Çalışmamızın ikinci kısmında, Sultan Veled'in divanında geçen Farsça rubailerinde peygamberlere ve kıssalarına ne sıklıkla başvurduğunu, hangi peygamberlerin kıssalarına rubailerinde yer verdiğini, kıssalarla peygamberlerin hangi yönlerini betimlemeye ve ön plana çıkarmaya çalıştığını, hadiseleri anlatmak istediği düşünce doğrultusunda kendisine bir vasıta olarak nasıl kullandığını göstermeye çalışacağız.

³⁶ Kabaklı, *Tasavvuf Tarikat Edebiyat*, s. 103; Mengi, s. 57; Değirmençay, *Rubailer, Sultan Veled*, s. 35.

³⁷ Sultan Veled, *İntihâ-nâme*, vr. 282b; Değirmençay, *Rubailer, Sultan Veled*, s. 36.

³⁸ Hülya Küçük, *Küpten Sızan Sırlar, İntihâ-nâme-i Sultan Veled*, İstanbul: Ataç Yay., 2010.

³⁹ Meliha Ülker Tarıkahya (Anbarcıoğlu), *Maârif, Sultan Veled*, İstanbul: Ataç Yay., 2009.

⁴⁰ Küçük, *Sultan Veled ve Maarifi*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., 2005.

⁴¹ Detaylı bilgi için bkz.: Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 62.

3. Sultan Veled'in Rubailerinde Peygamberler ve Kıssaları

Peygamberlerin hayatları hakkında bilgi veren, başlarından geçen ibretlik ve de öğüt verici olaylardan oluşan, başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere dinî içerikli eserlerin hemen hemen hepsinde karşılaşılabileceğimiz kıssa-ı enbiyâlar, edebiyatımız açısından önem arz eden edebî türler arasındadır. Kur'ân-ı Kerîm'de yoğun bir şekilde geçen peygamberler ve kıssaları hem ibret verici hem de okuyucusuna çıkarımda bulunup öğüt verme niteliği barındıran eşsiz örneklerdendir.

Dinî içerikli eserler kaleme alıp hem dinin öğretilmesi hem de karşılaşılabilecek durumlar karşısında bir Müslüman'ın nasıl bir tutum ve davranış sergilemesi hususunda bilgiler sunmak isteyen din adamları, mutasavvıflar, şair ve yazarlar, eserlerini oluştururken peygamber kıssalarına çokça başvurmuşlardır. Çalışmamıza konu olan Sultan Veled de eserlerinde vermek istediği dinî, tasavvufî hususları ve Mevlevîlikle alakalı konuları ayet ve hadislerin yanında, Kur'ân'da geçen peygamberler ve kıssalarıyla desteklemiştir.

Sultan Veled, Farsça rubailerinde, Hz. Âdem, Hz. Mûsâ, Hz. Süleymân, Hz. Eyyûb, Hz. Yakûb, Hz. Yûsuf ve Hz. İsa olmak üzere toplamda yedi peygamber ve kıssasından on farklı dörtlükte bahsetmiştir.⁴² Şairin Farsça rubailerinde peygamber efendimizle ilgili kıssalar da bulunmaktadır. Ancak Hz. Muhammed (s.a.s.) ile ilgili kıssalar, ona atfedilen dörtlükler ve mazmunlar ayrı bir çalışma olabilecek nitelikte olduğu için bu çalışmamızda sadece tanıtım amaçlı bilgi ve birkaç örnek rubai verilecektir.

Bahsi geçen peygamberler, kıssaları, tespit ettiğimiz dörtlüklerin transkripsiyonlu halleri ve tercümeleleri şu şekildedir:

a. Hz. Âdem

Semâvî kitaplardan edinilen bilgiye göre ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem, *ebû'l-beşer* (insanlığın atası) ve *safiyyullah* (Allah'ın saf ve temiz kulu) olarak da anılmaktadır.⁴³ Âdem kelimesinin menşei ve bu kelimenin hangi dilden geldiği konusunda ise farklı görüşler bulunmakla birlikte, kelimenin "*insan türü*" anlamında kullanıldığı ve Arapça "esmerlik" anlamına gelen el-üdme (الادمه) ya da "tip, örnek" anlamındaki el-edeme (الادمه) ile bağlantılı olduğu görüşleri hâkimdir.⁴⁴

Hz. Âdem'in topraktan yaratılması, meleklerin Âdem (a.s.)'a secde edişi ve iblisin bunu reddedişi, Âdem (a.s.)'in kaburga kemiğinden Hz. Havva'nın yaratılışı, cennette yasak meyveyi yedikleri için cennetten çıkarılmaları ile yeryüzüne gönderilişleri, daha sonra Âdem (a.s.)'in tövbesi ve tövbenin kabul edilişi,⁴⁵ Hz. Âdem'in Hz. Havva'dan doğan çocukları ve diğer yaşanan olaylar gibi başlıklarını arttırabileceğimiz hadiseler, hadislerde ve İslâmî kaynaklarla⁴⁶ birlikte Kur'ân-ı Kerîm'in "Bakara, Âl-i İmran, Nisa, Hucurât, A'raf, Tâhâ, Hicr, İsrâ, Kehf, Sâd, En'am, Neml, Hûd, Enbiyâ" gibi birçok suresinde sıklıkla işlenmektedir.

⁴² Peygamber kıssalarıyla ilgili rubailerin tespitinde Veyis Değirmençay tarafından hazırlanan "*Sultan Veled Divanı*" ile "*Rubailer, Sultan Veled*" adlı çalışmalardan yararlanılmıştır. Söz konusu rubailerin tarafımızca yapılan tercümeleri, bahsi geçen kaynak çalışmalardan da teyit edilerek dipnot olarak aktarılmıştır.

⁴³ Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul: 1998, s. 358.

⁴⁴ Detaylı bilgi için bkz.: Bolay, s. 358-359.

⁴⁵ Taberî, *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, c. 1, Mısır: 1326-1908(1909), s. 244-245; Sâ'lebî, *Kitâbu Arâisi'l-Mecâlis fî Kısâsi'l-Enbiyâ*, Mısır: 1370-1951, s. 35.

⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz.: M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi I-II*, Ankara: TDV Yay., 2016, s. 29-65.

Sultan Veled, Farsça rubailerinde, Hz. Âdem'in yaratılışı, Hz. Âdem'e bütün isimlerin öğretilmesi ve meleklerin Hz. Âdem'e secde etmesi hadiselerine doğrudan; Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak meyveden iblisin vesveseleri sonrası yemeleri sonucunda cennetten sürgün edilmeleri hadisesine⁴⁷ ise dolaylı olarak yer vermiştir. Bu hadiselerden Hz. Âdem'in topraktan yaratılışı ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'in A'raf suresi 11. ve 12., Hicr suresi 26., Mü'minûn suresi 12, 13 ve 14., En'am suresi 2. ve Sâd suresi 71-76. ayetleri; meleklerin Hz. Âdem'e secde etmesi ve ona isimlerin öğretilmesi ile ilgili ise Bakara suresi 29-38. ayetleri incelenebilir.

Hz. Âdem ile ilgili tespit edilen iki rubainin ilkinde, Hz. Âdem'in yaratılış özünden bahsedilmekte ve bu özün muhafaza edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Zira bu özün koruyan kimse kanaatkârdır. Şair, "Bir Lokma, Bir Hırka" tabirini hatırlatırcasına tere ve kuru ekmeğe kanaat etmek gerektiğini dile getirmektedir. Kanaatkâr kimsenin gözünde dünyanın geçici heves ve arzuları, değersizliği ifade eden tere kadar bile önem arz etmemektedir.

Ger mi-dâni tû gevher-i Âdem râ

Ez Âdemiyân me-cûy cüzz ân dem râ

Bâ tere u nânî çü kana'at kerdî

Çün tere me-senc süblet-i 'âlem râ⁴⁸

Tespit edilen ikinci rubaide ise insanların dış görünüşünden ziyade, özlere bakılması gerektiği dile getirilmektedir. Dışarıdan bakıldığında, zikir esnasında kendinden geçerek cezbeye gelmiş bir halde olanların, seçkin ve yüksek mertebede birileri olabilecekleri gibi, bu hal ve hareketlerin sadece gösterişten ibaret olabileceği, insanların riyakâr olabilecekleri okuyucuya aktarılmaktadır. Bu söylem, Hz. Âdem'e bütün isimlerin öğretilmesinin, Allah'ın emri neticesinde meleklerin ona secde etmesinden sonra gerçekleştirildiği bilgisiyle de desteklenmektedir.

Ne her ki kuned raşş u cehed-i bâlâ û

Der fakr buved güzîde u vâlâ û

Mescûd-ı melek tâ ne-şevd çün Âdem

'Âlem ne-şevd ber hemegî esmâ û⁴⁹

b. Hz. Mûsâ

Hz. Mûsâ, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'a göre büyük bir peygamber ve İsrâiloğullarını Firavun'un zulmünden kurtarıp hürriyete kavuşturan önemli bir liderdir.⁵⁰ Kendisine semâvî kitap indirilen dört peygamberden biri olması hasebiyle de önem arz eden Mûsâ (a.s.)'ın ismi, İbranicede *çekip çıkarmak* manasına gelen "Moşeh"den gelmektedir. Tevrat'tan nakledildiğine göre Hz. Mûsâ, Firavun tarafından evlat edinilmiş ve onun sarayında büyümüştür. Hatta ona "Firavun'un oğlu Mûsâ" bile denilmektedir.

⁴⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıssat-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ*, (ter. Metin Muhsin Bozkurt), İstanbul: Çelik Yay., 2011, s. 7; İmam Hafız İbn Kesir, *Peygamberler Tarihi*, (ter. Mahmut Varhan, Hasan Ali Saygın), İstanbul: Polen Yay., 2011, s. 117.

⁴⁸ "Eğer sen, Âdem'in yaratıldığı özü biliyorsan, insanlar arasında o demden başkasını arama. Eğer tere ve bir kuru ekmele dahi kanaat edebiliyorsan, dünyanın palavraları üzerinde tere kadar bile düşünme".

⁴⁹ "Raks eden ve cezbeye gelip zıplayan herkes, fakrde seçkin olamadığı gibi, yüksek bir mertebeye de eremez. Âdem (a.s.) gibi melekler kendisine secde etmediği sürece, bütün isimler kendisine malum olmaz".

⁵⁰ Ömer Faruk Harman, "Mûsâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31, İstanbul: 2006, s. 207.

Delikanlılık yıllarında yaşadığı olumsuz hadisenin⁵¹ neticesinde Mısır'dan Medyen'e götürülen Hz. Mûsâ, sonraki yıllarda Şuayb (a.s.)'a damat olmuş, Medyen'den ayrıldıktan sonra ilahi tecelliye, vahye mazhar olup peygamber olmuştur. Peygamberlik sonrası yaşanan hadiselerle Firavun ve ordularının içinde boğuldukları denize⁵² kadar süregelen "Hz. Mûsâ ve Firavun", "Hz. Mûsâ'nın Allah'ı Görme Talebi", "İsrailoğullarının buzağıya ibadet etmeleri", "Hz. Mûsâ ve Hızır (a.s.)", "Hz. Mûsâ ve Kârûn"... gibi kıssalar hakkında birçok bilgiyi aktarmak mümkündür.⁵³ Fakat böyle bir çalışma, daha detaylı bir araştırma ve inceleme gerektireceği için biz Hz. Mûsâ ile ilgili Sultan Veled'in Farsça rubailerinde hangi kıssaların kullanıldığının tespiti ve açıklamasının yeterli olacağı kanaatindeyiz.

Sultan Veled, rubailerinde iki farklı dörtlüğünü Hz. Mûsâ ve kıssalarıyla alakalı bilgilerle donatarak yazmıştır. Tespit edilen birinci dörtlükte Kârûn ile Hz. Mûsâ kıssasına yer verilmiş; ikinci dörtlükte de *Tur Dağı* imgesi ile Hz. Mûsâ'ya telmih yapılmıştır. Bu dörtlüklerde geçen Kârûn ile Hz. Mûsâ kıssası ile ilgili Kasas suresi 76-83. ayetler, birinci dörtlükte geçen "Ay yüzlü güzel" (Allah) ifadesiyle ilgili A'raf suresi 143. ayet ve son olarak Tur Dağı - Hz. Mûsâ kıssası ile ilgili yine A'raf suresi 143. ayetle Kasas suresi 29. ayetleri incelenebilir.

Tespit edilen rubailerin ilkinde şair, hem dünyevi arzu ve isteklerin peşinden koşup hem de ilahi aşka mazhar olunamayacağını, Hz. Mûsâ ve Kârûn kıssasıyla, Hakk ve batılın mukayesesini yaparak dile getirmektedir. Bu kıssadan hareketle şair, insanların Allah'a layık birer kul olabilmeleri ve insan-ı kâmil mertebesine ulaşabilmeleri için dünyevi olan her şeyden uzaklaşmaları ve Kârûn'un sözü yerine Hz. Mûsâ'yı dinleyerek onun izinde gitmek gerektiğini; ancak bu sayede o ay yüzlü güzeli görebileceklerini dile getirmektedir. Son olarak şair Hz. Mûsâ ifadesi yerine, kelime manası olarak "Kendisine söz söylenen, hitap olunan, muhatap..." gibi manalara gelen ve Hakk Teâlâ hazretlerinin hitâb-ı izzetine mazhar buyrulan Hz. Mûsâ'ya atfedilen "Kelîmullah"ın kısaltılmışı olan "Kelîm" ifadesini dörtlükte kullanmıştır.

*Çün bîned cân-ı tû meh-i biçûn râ
Bâ ân nazârî ki dîdeyi her dîn râ
Key ez sühen-i Kelîm lezzet yâbî
Der gûş çü kerdî sühen-i Kârûn râ⁵⁴*

İkinci rubaide ise şair, kulların Allah'tan dua ve niyazda bulunmaları sırasında Allah'ın erenlerini, evliyalarını, yüce zatlarını vesile kılmalarını, benzetme ve telmih yoluyla okuyucularına aktarmaktadır. Bu benzetmede şairin kullandığı ve oyuna da ismini veren çevgan, oyunun en önemli parçasıdır. Çevgan sayesinde oyunda takımların hedefe ulaşmaları sağlanır. "Allah'ın çevganı" ifadesiyle de oyunun hâkiminin Allah olduğu bilgisi

⁵¹ Mûsâ (a.s.); yolda biri, kendisinin kavmi İsraililerden, diğeri de onun düşmanı, Firavunlara mensup olan iki kişinin kavga etmekte olduğunu görür. Kendi kavminden olan adam, Mûsâ (a.s.) dan yardım isteyince, Mûsâ (a.s.), Kibtî'nin göğsüne bir yumruk vurdu. Vurur vurmaz, onu öldürdü. Bu olayın duyulması sonrası Mısır eşrafı da Hz. Mûsâ'yı öldürmek üzere toplanınca, Mûsâ (a.s.) Mısır'dan Medyen'e götürülmüştür. Detaylı bilgi için bkz.: M. Asım Köksal, s. 12-14.

⁵² Kulzum Denizi: 3. iklimde, 56 derece 30 dakika boylamda, 28 derece 20 dakika enlemde bulunan ve Kızıl Deniz'in Süveyş Körfezini oluşturan kısmıdır.

⁵³ İbn Kesir, s. 432-580.

⁵⁴ "Senin canın, her alçak (insana) baktığı o gözle, o ay yüzlü güzeli nasıl görebilir ki? Kârûn'un sözünü içten dinlediğin zaman, Mûsâ Kelîmullah'ın sözünden nasıl haz alabilirsin?"

dile getirilmektedir. Tasavvufi manada ise çevgan "İlahi İrade" anlamında kullanılmaktadır.⁵⁵ Mutlak hâkim Allah'tır ve her şey O'nun hükmüne bağlıdır. Sonuç olarak şair çevgan ile Allah arasında bağlantı kurarak her koşulda Allah'ın dilediğinin olacağı bilgisini aktarmaktadır. Bununla birlikte şair ezel kılıcının da Allah'ın erenlerinin elinde olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden duaları ve niyazları, Allah'ın tecelli ettiği Tur dağı gibi parlayan o erenleri de vesile kılarak istemek önem arz etmektedir. Çünkü onlar ilahi iradenin parlayan değerli madenleri gibidir:

Şemşîr-i ezel bedest-i merdân-ı Hudâst

Güyî ebedî der hem-i çevgân-ı Hudâst

Ân ten ki çü Kûh-ı Tûr rûşen âmed

Nağd-i hod ez u taleb ki û kân-ı Hudâst⁵⁶

c. Hz. Süleymân

Dâvûd (a.s.)'ın oğlu olan Hz. Süleymân, Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta sadece kral, İslam'da ise hem hükümdar hem de peygamber olarak kabul edilir.⁵⁷ Soyu ise Yehûza b. Yâkub, b. İshâk, b. İbrahim (a.s.)'a dayanır.⁵⁸ Babasının vefatından sonra tahta geçen Hz. Süleymân, hükümdarlığının dördüncü yılında Beytü'l-Makdis'in⁵⁹ yapısına başlamıştır. Devlet idaresi ve yaptıklarıyla babasından daha üstün bir profile sahip olmuşsa da ibadet ve takva konusunda babasının gerisinde kaldığı kaynaklarda belirtilmektedir.⁶⁰

Savaşçı kişiliği, insanların, cinlerin, hayvanların ve rüzgârın emrinde olması gibi özellikleriyle ön plana çıkan Hz. Süleymân'ın, Allah tarafından, canlı cansız tüm mahlûkatın özünde sakladığı şeyleri ifade edebilmesi, hiç kimsenin ulaşamayacağı seviyedeki mülkü ve saltanatı ile ilgili kıssalar, Sâd, En'am, Enbiyâ, Nisâ, Neml⁶¹ ve Sebe' surelerinde de geçmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bu kıssaların, çoğu şaire ilham kaynağı olduğu düşüncesinden hareketle, Sultan Veled'in de bu şairler arasında olduğunu söylemek mümkündür.

Veled, Farsça rubailerindeki bir dörtlüğünde Hz. Süleymân'ın karıncalarla ilgili kıssasıyla mürşidine seslenmektedir. Mürşidini, aşkıdan denizlerin coştığı bir zat olarak ifade eden Veled, onun sayesinde gönül gözü kapalı olan çoğu kişinin gözlerinin açıldığını, batıldan kaçıp Hakk olana yöneldiğini belirtmektedir. Ululuk, yücelik ve üstün vasıflarıyla Hz. Süleymân'a benzettiği mürşidinin, tıpkı Hz. Süleymân'ın sefere çıktığı sırada yuvalarına çekilen karıncalar gibi inzivaya çekilmemesi gerektiğini; onun da sefere çıkıp, daha çok gönle girip daha fazla görmeyen gözleri görür kılmasını talep etmektedir.

⁵⁵ Ali Çavuşoğlu "Çevgen/Çöğen Oyunu Kültürü ve Edebî, Tasavvufî Metinlerde Yansıması", İstem, 2008, Sayı: 11, s. 165-170.

⁵⁶ "Nasıl ki ebedî top, Allah'ın çevganının ucundaydı, ezel kılıcı da Allah'ın erenlerinin elindedir. (Altın) paramı Tur dağı gibi parlayan o vücuttan iste, çünkü o Allah madenidir."

⁵⁷ Ömer Faruk Harman, "Süleymân" TDV İslam Ansiklopedisi, c. 38, İstanbul: 2010, s. 56.

⁵⁸ Köksal, s. 205.

⁵⁹ Beytü'l-Makdis, günümüzdeki Mescid-i Aksâ'nın diğer adıdır.

⁶⁰ Detaylı bilgi için bkz.: Köksal, s. 206.

⁶¹ "Süleymân'a, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları toplandı; böylece hepsi (bir arada) düzenli olarak sevk ediliyordu. Nihayet Neml (Karınca) vadisine geldiklerinde (içlerinde reis olan) bir karınca: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin! Süleymân ve orduları farkında olmayarak sizi ezmesin!" dedi. Bunun üzerine (Süleymân) onun sözünden dolayı gülercesine tebessüm etti ve dedi ki: "Rabbim! Beni ve ana-babamı nimetlendirdiğin nimetine şükretmemi ve razı olacağına salih ameller işlememi bana ilham eyle ve rahmetinle beni salih kullarının arasına kat."

*Ey ân ki zi 'ışk-ı tust deryâ der şûr
Bînâ zi tû geşte est her dîde-yi kûr
Der 'âlem-i 'ışk çün Süleymân-ı menî
Mazlûm çerâ rûy be sūrâh çü mûr⁶²*

d. Hz. Eyyûb

Hz. Eyyûb (a.s.) Havran diyarının Besniye bölgesinin en zenginlerindendi. Arazilerinin, hayvanlarının, kölelerinin, servetinin miktarı tarif edilemeyecek derecede fazlaydı.⁶³ Öyle ki kaynaklarda Eyyûb (a.s.)'ın serveti tarif edilirken "Şam'ın Besniye köyünün doğusu ve batısı arasında bulunan her şeyi, dağları, ovaları, içindekilerle birlikte deve, sığır, davar, at, merkep, her cins mal Eyyûb (a.s.)'a aitti." ifadeleri kullanılmıştır.⁶⁴ Ancak Allah onu sınamak için elinden her şeyini aldı ve bedeninde birçok rahatsızlıklar meydana gelmeye başladı. O sabretti. Yaraları kurtlanmaya başladı, o yine sabretti ve ibadetine devam etti. Rahatsızlığından dolayı hiç bir azasını kullanamayacak dereceye geldiğinde ise sadece kalbi ve dili sıhhatliydi. Onlarla da sürekli Allah'ı zikrediyordu.⁶⁵ Sıra kalbi ve diline gelince Rabbine dua etti ve onun için atan kalple onu zikreden diline rahatsızlık vermemesini Allah'tan istedi.

Nihayet Hz. Eyyûb, sabrının mükâfatını aldı, eski sağlığına ve varlığına kavuştu. Rabbinin ona yaptığı imtihanı kazanarak hem bu dünyada hem de ahirette saadete mazhar oldu. Kur'ân-ı Kerim'de Eyyûb (a.s.)'a vahiy gönderildiği,⁶⁶ onun hidayete erdirildiği bildirilmektedir. Bunun yanı sıra hastalığıyla ilgili olarak ayrıntıya girilmeden özellikle olayın taşıdığı dinî ve ahlâkî mesajı kapsayan bilgiler de verilmektedir.⁶⁷

Hz. Eyyûb denildiği zaman akla ilk gelen kavram tabi ki sabırdır. Sultan Veled de Farsça rubailerinde geçen bir dörtlüğünde "Hz. Eyyûb – Sabır" temasını kaleme almıştır. Bahsi geçen tema ile ilgili bilgiler için ise Enbiyâ suresi 83 ve 84. ve Sâd suresi 41-44. ayetlere bakmak mümkündür.

Şair bu dörtlükte ilahi aşkın insanda tecelli etmesi için ibadette samimi ve daimi olmanın, nefsin vesveselerinden ve tüm kötülüklerden uzak durmanın, bu süreçte de tıpkı Hz. Eyyûb gibi sabırlı olmanın gerektiğini dile getirmektedir. Nasıl ki Hz. Eyyûb, zenginken fakir düşüp, sağlıklı iken hastalıklarla imtihan edildiğinde dahi Rabbine isyan etmeyip O'na sabırla sığınmışsa Allah'ın rızasını kazanıp cemalini görebilmek için kulluk vazifelerimizi eksiksiz bir şekilde yerine getirip Allah'tan gelen her şeyi "خَيْرِهِ وَشَرِّهِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى" düsturuyla kabul edip sabretmenin önemi vurgulanmıştır. Şair, dörtlüğün ilk iki mısraında verdiği bu mesajı son iki mısra da Hz. Yâ'kub ve Hz. Yûsuf kıssasından mesel vererek desteklemiştir.

*Der 'ışk çü nîst şabr-ı Eyyûb tû râ
Hergiz nenümâyed ruḥ-ı matlûb-ı tû râ
Çün Yûsuf ḥüsn-i ḥi'ş güm kerde neiy*

⁶² "Aşkından denizin coştığı ey o zât! Senin sayende her kör göz görür olmuştur. Sen ki aşk âleminde benim Süleymân'ım gibisin. Niçin karınca misali mazlum bir halde deliğe saklanıyorsun?"

⁶³ İbn Kesir, s. 402.

⁶⁴ Detaylı bilgi için bkz.: Köksal, c. I, s. 306.

⁶⁵ Ahmet Cevdet Paşa, s. 17.

⁶⁶ Kur'an-ı Kerim, Nisâ, 4/163, En'am, 6/84.

⁶⁷ Ömer Faruk Harman, "Eyyûb" TDV İslam Ansiklopedisi, c. 12, İstanbul: 1995, s.16.

Key bâşed eşk u şevk-i Ya 'kûb tû rā⁶⁸

e. Hz. Yâ'kub

İshak (a.s.)'ın oğlu olan Hz. Yâ'kub, doğumu ve peygamberliği önceden müjdelenmiş; "Allah'ın kulu" manasına gelen "İsrâîl" lakaplı bir peygamberdir. Bol servete ve evlada malik⁶⁹ olan Hz. Yâ'kub'un on iki erkek çocuğu bulunmaktadır. Bu on iki erkek çocuğunun arasında, en çok Hz. Yûsuf'u sever.

Hz. Yûsuf, bir gece rüyasında on bir yıldızın, ay ve güneşin kendisine secde ettiğini görünce, bu rüyasını babasına anlattı. Babası Yûsuf (a.s.)'ı uyardı ve bu rüyasını kimseye anlatmaması gerektiğini Hz. Yusuf'a söyledi. Çünkü rüyadaki on bir yıldız, Yusuf (a.s.)'ın on bir erkek kardeşine ve bu on bir yıldızın, ay ve güneşin ona secde etmesi de Hz. Yusuf'un diğer kardeşlerinden üstün olacağına işaret etti.⁷⁰ Kardeşleri, bu durumu fark edince, Yûsuf'tan kurtulmak için onu da alıp kırlara çıktılar ve Yûsuf'u kuyuya attılar. Daha sonra Hz. Yâ'kub'a "Yusuf'u kurt kaptı." yalanını söylediler. Artık kuyuya atılan Hz. Yusuf için, sıkıntılarla dolu bir hayat başlarken, en çok sevdiği oğlunun ölüm haberini alan Hz. Yâ'kub için de elem ve gözyaşı dolu günler başlamıştı.⁷¹

Kur'ân-ı Kerîm'de "ahsenü'l-kasas" (kıssaların en güzeli) olarak belirtilen Hz. Yâ'kub ve Hz. Yûsuf kıssaları, Yûsuf suresinde detaylı bir şekilde bulunmaktadır.⁷² Bu kıssalar Sultan Veled'in eserlerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Sultan Veled'in Farsça rubailerinde Hz. Yâ'kub ile ilgili kıssa, aynı anda üç peygamber isminin geçtiği bir rubaide tespit edilmiştir. Bu peygamberler sırasıyla Hz. Eyyûb, Hz. Yâ'kub ve Hz. Yûsuf'tur. Şair rubainin son iki mısraında, en sevdiği çocuğundan ayrı düşen ve oğlunun hasretinden gözyaşı dökmekten gözlerini kaybeden ancak sabredip nihayetinde oğlu Hz. Yûsuf'a kavuşan Hz. Yâ'kub'u örnek göstermiştir. Rubaide Hz. Yûsuf kardeşleri tarafından kuyuya atılıp daha sonra köle pazarlarında satılıp, zindanlara düşerken, babası Hz. Yâ'kub da bu zaman dilimi içerisinde adeta oğlunun elem ve ıstırap dolu hayat serüvenini kendi benliğinde yaşamış; ancak bir an dahi olsa isyan etmemiştir. Sultan Veled de bu mısralarda Hz. Yâ'kub'un gözyaşı ve şevkini, Hz. Yûsuf'un yaşadıklarıyla bağlantılı olarak dile getirmiştir.

Der 'ışk çü nîst şabr-ı Eyyûb tû rā

Hergiz nenümâyed ruh-ı matlûb-ı tû rā

Çün Yûsuf hûsn-i hî'ş güm kerde neiy

Key bâşed eşk u şevk-i Ya 'kûb tû rā

f. Hz. Yûsuf

Hz. Yûsuf'un Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan nitelikleri şunlardır:

* Tam ihlaslıydı.⁷³

⁶⁸ "Eğer aşk konusunda Hz. Eyyûb'un sabrı sende yoksa matlûb'un (Allah'ın) cemâli sana asla görünmeyecektir. Sen Hz. Yûsuf gibi kendi güzelliğini kaybetmiş değilsin ki Hz. Yâ'kub'un gözyaşı ve şevki sende nasıl hâsil olsun." ("Hz. Yûsuf gibi kendi güzelliğini kaybetmiş değilsin." ifadesiyle "Hz. Yûsuf'un çektiği sıkıntıları çekmemişsin ki..." manası kastedilmektedir.)

⁶⁹ İsmail L. Çakan, Mehmed Solmaz, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, İstanbul: Ensar Yay., 2016, s. 115.

⁷⁰ Osman Yıldız, *Yûsuf u Zelihâ (Destân-ı Yûsuf)*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2008, s. 203.

⁷¹ Ahmet Cevdet Paşa, s. 11-17.

⁷² Detaylı bilgi için bkz.: Kur'an-ı Kerim, *Yûsuf*, 12/1-111.

⁷³ Kur'an-ı Kerim, *Yûsuf*, 12/24.

- * İlim ve hikmet sahibiydi.⁷⁴
- * Güzel bir yaratılışa mâlikti.⁷⁵
- * Rüya yorumlamasını bilirdi.⁷⁶
- * Mülk ve saltanata ermişti.⁷⁷
- * Kendisine peygamberlik verilen, vahiy indirilenlerdendi.⁷⁸

Hem yüz güzelliği, hem de karakter güzelliğiyle ön plana çıkan, gördüğü rüyayı babasına anlattıktan sonra kardeşleri tarafından kıskanılıp ihanete uğrayan, ömrü hayatında köleliği de hükümdarlığı da gören, Allah tarafından kendisine üstün vasıflar verilen,⁷⁹ Hz. Yâ'kub'un hasretinden ağlayarak gözlerini kaybettiği, en sevdiği çocuğu olan Hz. Yûsuf ile alakalı kıssalar, Kur'an-ı Kerim'de çoğunluğu Yusuf suresinde olmak üzere, En'am, Şûra, Tâhâ, Bakara, Kasas, Ahkâf, Âl-i İmran, Hûd gibi surelerde de geçmektedir.⁸⁰ Kur'an-ı Kerim haricinde yine birçok hadis ve tefsir kitabında da Hz. Yûsuf ile alakalı bilgi ve kıssaları bulmak mümkündür.

Sultan Veled, iki adet rubaide Hz. Yûsuf'un güzelliği ve kuyuya atılmasıyla alakalı kıssaları kullanmıştır. Bu dörtlüklerden ilkinde önceki iki başlık altında verdiğimiz rubai bulunmaktadır. Şairin aynı rubaide bahsettiği son peygamber olan Hz. Yûsuf, hem güzelliğiyle hem de Allah tarafından kendisine üstün vasıflar bahşedilen bir peygamberin bile nasıl imtihanlardan geçtiğini "kendi güzelliğini kaybetmek" ifadesiyle betimlemiştir.

Der 'ışk çü nîst şabr-ı Eyyüb tû rā
Hergiz nenümāyed ruḥ-ı matlûb-ı tû rā
Çün Yûsuf ḥüsn-i ḥi'ş güm kerde neiy
Key bâşed eşk u şevk-ı Ya'kûb tû rā

Rubailerin ikincisinde ise şair, her sıkıntının aslında görebilen insanlar için birer nimet olabileceğini söylemektedir. Bilindiği üzere çocukluğundan itibaren zorlu ve çetin imtihanlardan geçen Hz. Yûsuf, yaşadığı her türlü olumsuzluğa sabretmesini bilmiş, sıkıntıları hazine addederek Allah'a olan bağlılığını hiçbir zaman yitirmemiş ve sonunda mülk ve saltanata erişmiş bir peygamberdir. Şair de Hz. Yûsuf'un bu kıssasından hareketle sıkıntıya düşen Müslüman'ın içinde bulunduğu olumsuz duruma tıpkı Hz. Yûsuf'un kuyuyu ve zindanları geniş alan sayması gibi bakmasını, ancak bu şekilde rahata kavuşulabileceğini ve Allah'ın sevdiği kullar arasına girilebileceğini ifade etmiştir.

İn rā meşumâr bâde-yi fâ'at ḥ'âneş
Der renc çü hest genc rāhat ḥ'âneş
Ender çeh-i teng eger tu Yûsuf-sıfatı
Çeh-rā meniger teng tu sâhet ḥ'âneş⁸¹

⁷⁴ Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/22.

⁷⁵ Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/32.

⁷⁶ Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/21.

⁷⁷ Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/56.

⁷⁸ Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/15; En'am, 6/84; Mü'min, 40/34; Çakan ve Solmaz, s. 117.

⁷⁹ Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/6.

⁸⁰ İbn Kesir, s. 354-400.

⁸¹ "Bunu şarap sayma, ibadetten say (zira) sıkıntıda hazine vardır; onu da rahatlık say. Eğer bu daracık yerde Hz. Yûsuf gibi olmak istiyorsan, bulunduğun yere kuyu veya zindan olarak bakma. Orayı geniş alan say."

g. Hz. İsa

Hz. İsa ile alakalı kıssalar doğumundan öncesinde başlamaktadır. Cibril (a.s.)'ın Hz. Meryem'in yakasına üflemesi sonucu anne rahmine düşen Hz. İsa, tıpkı Hz. Âdem gibi Allah'ın bir lütfu olarak dünyaya gelmiştir.⁸² Mücahid'den rivayet edilen bir başka bilgiye göre de Hz. İsa, anne karnındayken, baş başa kaldıklarında Hz. Meryem ile konuşur, insanların bulunduğu ortamlarda da Allah'ı tesbih ederdi.⁸³ Doğar doğmaz konuşmaya başlaması, yine Hz. İsa'nın hem Allah tarafından ana rahmine düştüğünün hem de peygamber olduğunun bir göstergesidir. Kavmi tarafından hor görülüp iffetsiz kadın damgası yiyeceği sırada, durumu anlamaları için beşikteki bebeğe bu durumu sormalarını isteyen Hz. Meryem, Hz. İsa'nın kavmine: "Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. Bana kitabı (İncil'i) verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, beni kutlu ve erdemli kıldı ve bana yaşadığım sürece namazı ve zekâtı emretti."⁸⁴ şeklindeki konuşmasıyla hem kavmi tarafından kendisine yapılacak zulüm ve işkenceden kurtulmuş hem de içinde bulunduğu mucizevi durumu tekrardan gözler önüne sermiştir.

Ana rahmine düşüşten, doğumuna ve daha sonraki dönemlerle alakalı olarak aktarılan bu kıssalara, Hz. İsa'nın Allah'ın izniyle ölüleri diriltmesi, birçok hastalığa şifa vermesi ve semaya yükseltilmesi⁸⁵ gibi kıssalar da eklenebilir.⁸⁶ Şairimiz Sultan Veled, Farsça rubailerinde Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesi hadisesini, üç adet dörtlüğünde kullanmış ve bu sayede Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bir peygamber kıssası vasıtasıyla halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır.

Bahsi geçen ilk dörtlükte şair kendisini "Gökyüzündeki ay gibi olan, yeryüzünde ve gökyüzünde uçan temiz kalpli bir sofi" olarak tanımlamaktadır. Ayrıca şair tıpkı Hz. İsa gibi gökyüzünde yaşadığını söyleyerek Hz. İsa ile şahsı arasında benzerlik kurmaktadır. Rubainin son mısraında ise şair, her ne kadar üstün vasıflarla kendini methetse de neticede her daim Allah'ın kulu ve kölesi olduğunu dile getirmektedir.

În şûfî-yi şâfî çü meh ender çarḫ est

Mânend-i Mesîh dâimâ ber çarḫ est

Bâlâ-yı zemîn ü âsumân mîpered

Ez cân u dileş bende u çâker çarḫ est⁸⁷

İkinci rubaide şair anlatmak istediği konuyu "Şarap" mazmunu üzerinden oluşturmuştur. Bilindiği üzere tasavvufi bir terim olan ve edebiyatımızda sıklıkla karşılaştığımız şarap, ilahi aşk ile tasavvuf ehlinin kendinden geçmesine vesile olan manaların özüdür.⁸⁸ Vuslata ermek isteyen dervişler, dergâhtaki içki meclisinde, sâkînin elinden içtikleri şarap sayesinde mest olup en sevgiliye ulaşabilmek için terk-i dünya ederler. Burada şair, içki meclisinde durmadan şarap içen aşığa seslenerek "Senin kadar

⁸² Kur'an-ı Kerim, *Âl-i İmran*, 3/45-46.

⁸³ İbn Kesir, s. 715.

⁸⁴ İbn Kesir, s. 719; Ahmet Cevdet Paşa, s. 31.

⁸⁵ Kur'an-ı Kerim, *Nisâ*, 4/156-158.

⁸⁶ Detaylı bilgi için bkz.: İbn Kesir, s. 700-769; Ahmet Cevdet Paşa, s. 30-34.

⁸⁷ "Gökyüzündeki ay gibi olan, yeryüzünde ve gökyüzünde uçan, İsa Mesih gibi her daim gökyüzünde yaşayan bu temiz kalpli sofi, can ve gönülden göktekinin (Allah'ın) kulu ve kölesidir."

⁸⁸ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kocabay Yay., 2012, s. 327.

bu mecliste hiç kimse şarap içmemiştir. Neden sen uçup terk-i dünya edemiyorsun?" diyerek sorduğu sorunun cevabını, yine aynı rubainin ilk iki mısraında Hz. İsa'nın gökyüzüne çekilmesi kıssasıyla destekleyerek vermektedir. İçtiği şaraptan sarhoşluk tadını alamayan yani ibadetlerinde samimi olmayan insanlar ilahi aşkla kendinden geçemezler ve Hz. İsa gibi göğe çekilerek terk-i dünya edip insan-ı kâmil olamazlar.

Ānkes zi bāde ḥazz-ı mestī nebered

Mānend-i Mesīh ber felek ber nepered

Ḥayrān şoda em derīn 'aceb ey 'āşık

Mişl-i tū kesī vāngehī mey nehored⁸⁹

H. İsa'nın zikredildiği son rubaide ise şair, ilk rubainin benzeri bir şekilde kendisini övmektedir. Gizli sırların kâşifi olduğu, sureleri, ayetleri şerh edebildiği, arştan ve meleklerden bahsedebildiği gibi ifadeler kullanan şair, son mısra da kendisinin Allah tarafından üstün vasıflarla donatılan Hz. İsa gibi olduğunu söyleyerek rubaisini tamamlamıştır.

Men kâşif-i esrār-ı nihānī şode em

Men şāriḥ-i ĩn seb'-i meşānī şode em

Ez 'ārş u melek güyem ne ez ferş-i zemīn

Zirā çü Mesīh-i āsumānī şode em⁹⁰

h. Hz. Muhammed

İslâmiyet'in kabulünden itibaren edebiyatımızda üzerinde en fazla durulan konu, Hz. Peygamber olmuştur. Peygamber efendimizin doğumu, isimleri, şemâli, mucizeleri, mirâcı, hadîs-i şerifleri gibi konular üzerine şairler ve yazarlar manzum ya da mensur birçok eser kaleme almışlardır. Bu eserlerde Hz. Peygamber, bazen müracaat edilen temel kaynak, manevî ya da lafzî iktibas yoluyla işaret edilen menba' ya da mazmun şeklinde, bazen de esmâ-i nebî, mevlid, siyer, mirâcnâme gibi sayısını arttırabileceğimiz müstakil eserler şeklinde karşımıza çıkmıştır.⁹¹

Sultan Veled'in eserlerinde de Hz. Peygamber doğrudan ve dolaylı olarak birçok manzumede hem kaynak hem de örnek olarak kullanılmıştır. Şairin incelemeye çalıştığımız Farsça rubailerinin çoğunda genellikle "sevgili" ve "gül" motifleriyle Hz. Peygamber kastedilmiş; bazı rubailerde de hadîs-i şeriflerden iktibas yoluyla Hz. Peygamber'e işaret edilmiştir. Nicelik bakımından çok fazla rubaide Hz. Peygamber konu edildiği için çalışmamızda Hz. Peygamber ile ilgili birkaç rubai örneği verilmesinin yeterli olacağı kanaatindeyiz. Zira peygamber efendimizi konu alan rubailerin hepsinin inceleme, tercüme ve transkripsiyonlu metninin verilmesi başlı başına bir makale olabilecek niteliktedir.

⁸⁹ "Şarap kadehinden sarhoşluk tadını alamayan (kişi), İsa Mesih gibi gökyüzüne doğru uçamaz (yükselemez). Ey âşık! Senin kadar hiç kimse şarap içmemiştir; sen neden uçamıyorsun? Buna ben çok şaşırıp kalmışım."

⁹⁰ "Ben, gizli sırların kâşifi olmuşum; ben, bu seb'a'l-mesânî'nin (Fatiha suresinin) şârihi (şerh edicisi) olmuşum. Yeryüzünden değil, arştan ve meleklerden bahsediyorum. Çünkü ben (artık) gökteki Mesih (Hz. İsa) gibi olmuşum."

⁹¹ Alim Yıldız, "Hz. Muhammed (S.A.S.) İle İlgili Edebî Türler", *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*, (ed. Ali Yılmaz), Ankara: Grafiker Yay., 2014, s. 172.

Örnek olarak vereceğimiz rubailerin ilkinde şair, peygamber efendimizin isminin yerine "Temiz Kişi" ifadesini kullanmıştır. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in isim ve sıfatları arasında mukaddes (her türlü kötülükten uzak), tâhâ (temiz) ve tâhir (pak, temiz) gibi esmâları söylemek mümkündür.⁹² Bu esmâlardan hareketle şair, Hz. Peygamber'in bu dünyada değil; bütün kusurlardan münezzehe olan Allah katında olması gerektiğini "Dünyadan çık (ayrıl) ve temiz temize ulaşsın." ifadesiyle tasvir etmektedir. Bu ifadesini de "Eğer sen (Muhammed) olmasaydın, felekler âlemini yaratmazdım." manasını taşıyan (الأفلاك) ve kutsî hadis olduğu söylenen rivayetle desteklemiştir.

Ey pāk-ı çerāyî tu çünîn beste-i Hāk
Ez Hāk-i güzêr tâ biresed pāk-be-pāk
Zi eflāk u melek güzêşte ey güft hâket
Levlâke ene le mâ hâlâktü'l-eflāk⁹³

Bir başka rubaide ise şair, Hak yolunda olmak ve vuslata ermek isteyen aşığa, en güzel rehberin Hz. Peygamber olacağını dile getirip, bir başkasını aramanın gereksiz olduğunu belirtmektedir. Çünkü âlemde Hz. Peygamber gibi örnek olabilecek bir başkası yoktur. Şairin deyişiyle "Onun yaratılışı ve ahlakı gibi ne güzel yüzlü ne de iyi huylu bir başkası vardır".

Mânende-i ân cemâl-i rüy-i nebuved
Ney hemçü ki hüş-nîz hüyî nebuved
Ey 'âşık-ı der dehr-i çü hâlk u hülkeş
Binişîn u mecv ki hemçü üyî nebuved⁹⁴

SONUÇ

Türk milletinin İslâmiyet'i kabulüyle birlikte sosyal, kültürel ve dinî yaşantılarında meydana gelen değişiklikler sanat ve edebiyat alanında da etkisini göstermiştir. Sanatkârlar okuyucusuna vermek istediği mesajı İslam'ın kurallarıyla bağdaşacak şekilde ve temel İslam kaynaklarından da destek alarak sunma gayretinde olmuşlardır. Bu açıdan bakıldığında Kur'ân-ı Kerîm ve içeriğindeki bilgiler, açıklamalar ve kıssalar, kaleme alınan dinî-edebî eserlerin kaynağını teşkil etmiştir. Hz. Âdem ile başlayan ve son peygamber Hz. Muhammed'e kadar olan silsilede birçok peygamberin başından geçen ibret verici kıssalar, aktarılacak istenen mesaj doğrultusunda bir vesile olarak kullanılmıştır. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de geçen kıssalardaki asıl amaç, verilmek istenen mesajı kısa ve öz bir şekilde ulaştırmak; yani detaya girmeden işin özünü aktarmaktır. Dolayısıyla kıssalar ilk başta edebî bir tür değilken, ilerleyen süreçte sanatkârların elinde bir edebî tür hüviyeti kazanmış; edebiyatın hemen her alanında kaleme alınan eserlerde de bir şekilde kullanılmaya ya da telmihe başlanmıştır.

⁹² Bekir Belenkuyu, "Edebiyatımızda Esmâ-i Nebî-Peygamberimiz (S.A.V.)'in İsimleri- Ve Esmâ-i Nebî Metinleri", *Turkish Studies*, Cilt:10, Sayı:4, Yıl:2015, s. 172.

⁹³ Ey temiz kişi! Sen neden bu dünyadasın? Dünyadan çık (ayrıl) ve temiz temize ulaşsın. Çünkü Hak Teâla, senin göklerden ve meleklerden daha üstün olduğunu belirtmek için "Eğer sen (Muhammed) olmasaydın, felekler âlemini yaratmazdım." dedi. (Dolayısıyla senin yerin bu dünya değil, bütün kusurlardan münezzehe olanın (Allah'ın) yanındır.)

⁹⁴ Ey âşık! Dünyada onun gibi, onun yaratılışı ve ahlakı gibi güzel yüzlü ve iyi huylu bir başkası daha yoktur. Bu yüzden bir başkasını arama.

Mevlevî şeyhi, mutasavvıf ve aynı zamanda şairlik yönü olan Sultan Veled'in eserlerine bakıldığında da peygamberlerin başlarından geçen ibret verici kıssalar vasıtasıyla halkı bilinçlendirmek için edebiyatın bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu amaçla şair, başta ayet ve hadisler olmak üzere birçok dinî kaynaktan beslenerek farklı dillerde eserler kaleme almıştır. Çalışmamızda ise bu hedef doğrultusunda şairin divanında geçen Farsça rubailerinde Kur'ân-ı Kerîm'de önemli bir yer teşkil eden peygamber kıssalarının ne sıklıkla ve kıssaların hangi bölümlerinin ön plana çıkarılarak işlendiği tespit, tercüme edilmeye ve açıklamaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, şairin Farsça rubailerinde, Hz. Âdem, Hz. Mûsâ, Hz. Süleyman, Hz. Eyyûb, Hz. Yakûb, Hz. Yûsuf ve Hz. İsa olmak üzere toplamda yedi peygamber ve kıssasından, birbirinden farklı on adet dördlükte; Hz. Muhammed (s.a.v.) ile ilgili ise ismini direkt zikretmeden birçok rubaide bahsettiği tespit edilmiştir. Şairin bu kıssalar vasıtasıyla okuyucusuna aktarmak istediği dinî içerikli mesajları ideal insan örnekleri olan peygamberlerin başlarından geçen ibret verici olaylar ışığında, edebî bir üslupla, klasik geleneğe uygun bir şekilde, farklı benzetme veya mazmuna başvurmadan sunduğu görülmüştür. Böylelikle şairin Farsça rubailerinde, Kur'ân'ın amaçladığı İslâmi düşünce ve yaşayış tarzını kıssalar aracılığıyla topluma aktardığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Ahmet Cevdet Paşa (2011), *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ*, (ter. Metin Muhsin Bozkurt), İstanbul: Çelik Yayınları.

Ahmed, Eflâkî (2012), *Menâkıbu'l-Ârifîn (Ariflerin Menkıbeleri)*, (ter. Tahsin Yazıcı), İstanbul: Kabcacı Yayınları.

Banarlı, Nihad Sâmi (1998), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Belenkuyu, Bekir (2015), "Edebiyatımızda Esmâ-i Nebî-Peygamberimiz (S.A.V.)'in İsimleri- Ve Esmâ-i Nebî Metinleri", *Turkish Studies*, Cilt:10, Sayı:4, ss. 167-196.

Bolay, Süleyman Hayri (1998), "Âdem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:1, ss. 358-363.

Çakan, İsmail Lütfi, Solmaz, Mehmed (2016), *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, İstanbul: Ensar Yayınları.

Çavuşoğlu, Ali (2008), "Çevgen/Çögen Oyunu Kültürü ve Edebî, Tasavvufî Metinlerde Yansıması", *İstem*, Sayı:11, ss. 159-174.

Değirmençay, Veyis (2011), "Sultan Veled'in Mevlâna'ya Methiyeleri" *Tarihî Süreçte Mevlâna ve Eserleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Aralık 8-10, ss. 57-74.

Değirmençay, Veyis (2009), "Sultan Veled", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.37, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 521-522.

Değirmençay, Veyis (2010), *Rubailer, Sultan Veled*, İstanbul: Kurtuba Kitap Yayınları.

Değirmençay, Veyis (1996), *Sultan Veled ve Rebab-nâme*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Değirmençay, Veyis (2016), *Sultan Veled Divanı*, İstanbul: Demavend Yayınları.

Gibb, E. J. Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi, I-II*, (ter. Ali Çavuşoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları.

Gölpınarlı, Abdülbâki (1976), *İbtidâ-nâme*, Ankara: Güven Matbaası Yayınları.

Gölpınarlı, Abdülbâki (2006), *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Harman, Ömer Faruk, "Eyyûb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 16-17.

Harman, Ömer Faruk (2006), "Mûsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 207-213.

İbn Kesir (2011), *Peygamberler Tarihi*, (ter. Mahmut Varhan, Hasan Ali Saygın), İstanbul: Polen Yayınları.

Kabaklı, Ahmet (2008), *Tasavvuf Tarikat Edebiyatı*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Kabaklı, Ahmet (2008), *Türk Edebiyatı*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Konyalı Muhyî (2018), *Tercüme-i İbtidâ-nâme (İnceleme, Metin, Günümüz Türkçesine Çeviri, Tıpkıbasım)*, (haz. Cihan Okuyucu, Sadık Yazar), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Köksal, M. Asım (2016), *Peygamberler Tarihi I-II*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kur'ân-ı Kerîm Meali (2009), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Küçük, Hülya (2010), *Küpten Sızan Sırlar, İntihâ-nâme-i Sultan Veled*, İstanbul: Ataç Yayınları.

Küçük, Hülya (2005), *Sultan Veled ve Maarif'i*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Mengi, Mine (2008), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Osmânzâde Hüseyin Vassâf (2015), *Sefîne-i Evliyâ*, C. I-V, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Özkırmı, Atilla (2004), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Sahih Ahmed Dede (2003), *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye, Mevlevîlerin Tarihi*, (haz. Cem Zorlu), İstanbul: İnsan Yayınları.

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed (1951), *Kitâbu Arâisi'l-Mecâlis fî Kısâsi'l-Enbiyâ*, Mısır.

Sultan Veled (2011), *Rebab-nâme*, (çev. Amber Güneysel), Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (1908-9), *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, C. I-XIII, Mısır.

Tarıkahya(Anbarcıoğlu), Meliha Ülker (2009), *Maârif, Sultan Veled*, İstanbul: Ataç Yayınları.

Uludağ, Süleyman (2012), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Uzluk, Feridun Nafiz (1941), *Divan-ı Sultan Veled*, Ankara.

Yıldız, Âlim (2014), "Hz. Muhammed (S.A.S.) İle İlgili Edebî Türler", *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı* içinde, (ed. Ali Yılmaz), Ankara: Grafiker Yayınları.

Yıldız, Osman (2008), *Yûsuf u Zelihâ (Destân-ı Yûsuf)*, Ankara: Akçağ Yayınları.